

Hofcultuur en Burgerlijke cultuur

Dit vragenblok gaat over de hofcultuur ten tijde van Lodewijk XIV, koning van Frankrijk. Aan de orde komen Versailles, de beeldende kunsten en de rol van Lodewijk XIV als opdrachtgever. Daarnaast wordt het paleis van Versailles vergeleken met het paleis op de Dam in Amsterdam.

- afb. 1 Kenmerkend voor hofculturen in het verleden was de neiging om zich niet in de stad te vestigen. Het hof van Lodewijk XIV concentreerde zich in Versailles, niet in Parijs. Hoe Versailles er omstreeks 1690 uitzag is te zien op afbeelding 1.
- 3p 1 Bespreek drie redenen waarom hoven destijds meestal buiten de steden werden gevestigd.

- afb. 1 Onder Lodewijk XIV werden het paleis en de tuinen enorm uitgebreid. Dit nieuwe Versailles is op te vatten als een weerspiegeling van de absolute macht van Lodewijk. Op afbeelding 2 zie je een overzichtstekening waarop een groot deel van het terrein te zien is.
- 1p 2 Leg uit in welke zin de plattegrond van Versailles een weerspiegeling is van de staatsorde onder Lodewijk XIV.

- Over de tijd waarin Lodewijk leefde schrijft de kunsthistorica Barbara Borngässer: „*Het tijdperk van de barok zag zichzelf als een theaterstuk; zijn toneel was de wereld.*” Het dagelijks leven van de koning zou je ook als een theaterstuk kunnen opvatten.
- 2p 3 Geef twee argumenten voor deze vergelijking.

afb. 3 *De bouw van het paleis en het inrichtingsprogramma waren afgestemd op de verheerlijking van Lodewijk. Voor een aantal koninklijke zalen was een **beeldprogramma**¹ ontworpen dat aan de klassieke goden was gewijd. In deze zalen waren historische taferelen te zien. Er werd een verband gesuggereerd tussen de grootse daden van historische figuren en de prestaties van Lodewijk. De mythologische betekenis van de god of godin aan wie de zaal gewijd was, verwees daarbij telkens naar een andere kwaliteit van de koning.*

- In een aan de godin Diana gewijde zaal was *Alexander de Grote op leeuwenjacht* te zien. *Julius Caesar die zijn troepen inspecteert* bevond zich in de zaal die gewijd was aan de god Mars. *Ptolemeus' ontmoeting met geleerden* was te zien in de zaal van de god Mercurius.
- 2p 4 Leg voor twee van de drie genoemde goden uit hoe deze verbonden kunnen worden met Lodewijks grootsheid. Doe dit met behulp van het historische tafereel uit de betreffende zaal.

afb. 4 *Lodewijk werd niet alleen verheerlijkt door middel van mythologische vergelijkingen. Hij werd ook zelf talloze malen geportretteerd. In 1700 kreeg Hyacinthe Rigaud de opdracht een staatsieportret van de koning te schilderen. Dit is te zien op afbeelding 4.* Een staatsieportret van Lodewijk moest voldoen aan criteria die zijn verheven koningschap goed lieten uitkomen.

- 4p 5 Noem vier aspecten van het portret op afbeelding 4 die verband houden met die voorwaarden en geef steeds aan hoe de status van de koning erdoor wordt benadrukt.

afb. 4 Hoewel Lodewijk het portret van Rigaud waardeerde, werd het in het algemeen te realistisch gevonden. Dit gold vooral voor de manier waarop het gezicht van de koning was weergegeven.

- 1p 6 Leg uit waarom dit realisme niet passend werd gevonden.

noot 1 Beeldprogramma: reeks van voorstellingen met onderling samenhangende onderwerpen

Schoolexamen ckv2 vwo 2002-II

havovwo.nl

afb. 5 Van Lodewijks portretten en van andere schilderijen waar Lodewijk op voorkwam werden vaak gravures gemaakt. Op afbeelding 5 zie je hiervan een voorbeeld.

2p **7** Geef aan met welke politieke bedoeling zulke gravures werden gemaakt. Geef ook aan waarom de gravure hiervoor een geschikt medium was.

Versailles is tegenwoordig een toeristische attractie, die talloze bezoekers trekt. In Lodewijks tijd kon het paleis ook al bezocht worden. Voor 'goedgeklede bezoekers' waren de koninklijke vertrekken drie maal per week toegankelijk.

1p **8** Leg uit welk belang Lodewijk had bij het openstellen van de koninklijke vertrekken.

afb. 6 *Het paleis van Versailles is gebouwd in de stijl van de classicistische barok. Op afbeelding 6 zie je de zuidgevel, die omstreeks 1680 gereedkwam. Op afbeelding 7 zie je de gevel van het voormalig stadhuis, nu Paleis op de Dam in Amsterdam, grotendeels gereedgekomen in 1655. Ook dit gebouw wordt gerekend tot de classicistische barok. Bekijk afbeelding 6 en 7.*

3p **9** Noem drie overeenkomsten tussen beide gevels.

afb. 6 Het Paleis op de Dam is in de zeventiende eeuw gebouwd als stadhuis en had dus een
afb. 7 andere functie dan het paleis in Versailles. Toch werd voor beide gebouwen de strenge classicistische barok gekozen.

2p **10** Verklaar deze keuze voor elk van beide gebouwen.

Versailles had de functie van paleis. Het Amsterdamse stadhuis had destijds een publieke functie, maar kreeg toch het karakter van een paleis.

1p **11** Breng dit gegeven in verband met de economische en politieke betekenis van Amsterdam in de zeventiende eeuw.

Cultuur van Romantiek en realisme in de negentiende eeuw

Peer Gynt

Dit vragenblok gaat over het drama *Peer Gynt* van de Noorse toneelschrijver Henrik Ibsen. Het werd in 1872 bewerkt voor toneel, waarbij Edvard Grieg de muziek componeerde.

video 1 *Videofragment 1 komt uit een documentaire over leven en werk van de schrijver Henrik Ibsen. In de documentaire wordt een beeld opgeroepen van Noorwegen. Het werk van Ibsen is door deze omgeving beïnvloed.*

3p **12** Bespreek de relatie tussen Noorwegen en het werk van Ibsen. Noem drie aspecten.

In 1851 kreeg Ibsen een aanstelling bij het eerste Noorse Nationale Theater in Bergen. De behoefte aan een nationaal theater was gegroeid sinds Noorwegen in 1814 onafhankelijk was geworden van Denemarken.

De behoefte van de Noren aan een nationaal theater met een Noors toneelrepertoire kan gezien worden als een typisch negentiende-eeuws verschijnsel.

1p **13** Leg dit uit.

tekst 1 *Ibsen wordt beschouwd als één van de belangrijkste Europese toneelschrijvers op het breukvlak van de negentiende en twintigste eeuw. Zijn vroege werken worden tot de romantische literatuur gerekend, zijn latere stukken zijn voorboden van de moderne tijd. Peer Gynt heeft kenmerken van beide.*

Lees het verhaal van Peer Gynt in tekst 1.

De thematiek van *Peer Gynt* is typerend voor de negentiende-eeuwse Romantiek, bijvoorbeeld door de onvoorwaardelijke liefde van Solvejg voor Peer.

3p **14** Bespreek nog drie andere romantische thema's die je herkent in het verhaal.

video 1 *Op verzoek van Ibsen componeerde zijn landgenoot Edvard Grieg muziek bij het toneelstuk. In het oude Griekse theater werd al gebruik gemaakt van toneelmuziek en dat heeft zich tot op heden voortgezet. Het kan daarbij gaan om muziek die dient als voorspel, tussenspel of naspel bij de verschillende bedrijven. De muziek kan eveneens onderdeel van de handeling zijn, bijvoorbeeld in de vorm van een lied, dans, mars of serenade. Ook kan de muziek als achtergrond fungeren.*

In de documentaire op videofragment 1 is muziek van Grieg (het Solvejg-lied uit *Peer Gynt*) te horen. De documentairemakers vonden deze muziek geschikt om als achtergrond te dienen.

3p **15** Geef drie argumenten om deze muziek te kiezen voor de documentaire.

tekst 1 *Op muziekfragment 1 hoor je muziek die Edvard Grieg componeerde bij Peer Gynt. Het is het voorspel voor het eerste bedrijf.*

muziek 1 De muziek van het voorspel karakteriseert Peer en Solvejg, die in tekst 1 beschreven zijn.
2p **16** Leg voor beide figuren uit hoe dat gebeurt. Betrek zowel de bezetting als de melodie in je antwoord.

tekst 1 Negentiende-eeuwse schrijvers vonden het belangrijk om een beeld te schetsen van de historische werkelijkheid. Zo heeft Ibsen in *Peer Gynt* verschillende onderwerpen verwerkt die destijds in de Europese samenleving actueel waren.

2p **17** Noem twee van deze onderwerpen en geef aan hoe zij naar de negentiende-eeuwse werkelijkheid verwijzen.

Schoolexamen ckv2 vwo 2002-II

havovwo.nl

tekst 1 Aanvankelijk, in zijn vroege periode, schreef Ibsen historisch drama naar klassiek voorbeeld. De toneelbewerking van *Peer Gynt* is weliswaar ingedeeld in vijf bedrijven, maar het stuk heeft verder geen typisch klassieke structuur. De figuur Peer is geïnspireerd op een schelmenfiguur uit de Noorse folklore en voldoet daarmee niet aan de klassieke opvatting van een tragische held.

3p 18 Noem drie aspecten waarin de figuur Peer afwijkt van de klassieke tragische held.

tekst 2 *Videofragment 2 toont beelden uit het eerste bedrijf van Peer Gynt, gespeeld door het Friese theatergezelschap Tryater op het strand van Terschelling, tijdens het Oerolfestival in 1999. Voor deze voorstelling zijn de oorspronkelijke Noorse mythologische en folkloristische gegevens vervangen door die van Terschelling. De Noorse tekst is vertaald in het uitstervend dialect van het eiland: het Metzlanzers. Tekst 2 bevat de vertalingen van de teksten.*

In videofragment 2 zie je de drie belangrijke vrouwen in Peers leven: zijn moeder Aase, zijn vriendin Ingrid en zijn geliefde Solvejg.

3p 19 Geef voor elk van deze vrouwen aan op welke manier zij in hun relatie met Peer worden getypeerd. Betrek hun uiterlijk en hun (rol)gedrag in je antwoord.

muziek 2 Op muziekfragment 2 hoor je een deel van Griegs *Lied van Solvejg*. De melodie van het *Lied van Solvejg* heeft de functie van leidmotief.

1p 20 Leg uit wat een leidmotief is en geef aan hoe een leidmotief in opera's en toneelmuziek gebruikt wordt.

video 3 *In videofragment 3 hoor je hoe het oorspronkelijke Lied van Solvejg is bewerkt voor de voorstelling van Tryater.*

In het gedeelte van het stuk dat je ziet op videofragment 3 komt de muzikale vormgeving overeen met de theatrale vormgeving.

1p 21 Geef aan in welk opzicht de muziek en de beelden overeenkomen.

tekst 3 *Bekijk videofragment 4, eveneens uit de voorstelling van Tryater. Het is het slotfragment van de voorstelling, waarin Peer de Knopengieter ontmoet en daarna Solvejg. In tekst 3 kun je de vertaling van hun dialoog lezen.*

Aan het eind van het stuk gaat Peer Gynt dood. Maar de dood is hier niet tragisch bedoeld en kan opgevat worden als een **catharsis**².

1p 22 Leg dit uit.

noot 2 catharsis: zuivering

Massacultuur in de tweede helft van de twintigste eeuw

Lara Croft

Dit vragenblok begint met het computerspel *Tomb Raider*, waarin de virtuele ster Lara Croft de hoofdrol speelt. Dit computerspel vormde de inspiratiebron voor de voorstelling *Lara* uit 1998 van Dansgroep Krisztina de Châtel.

- video 5 *In videofragment 5 zie je beelden uit het computerspel Tomb Raider met Lara Croft als virtuele heldin.*
Een computerspel als *Tomb Raider* kan gezien worden als een product van massacultuur.
2p **23** Leg dit uit. Noem drie aspecten.
- tekst 4 De avonturen van Lara kunnen opgevat worden als een eigentijdse uiting van Romantiek.
tekst 5 Lara kan dus gezien worden als een 'romantisch' personage binnen de massacultuur.
Blijkbaar hebben Romantiek en massacultuur iets met elkaar gemeen.
2p **24** Leg uit wat die overeenkomst inhoudt. Betrek twee romantische aspecten van Lara in je antwoord.
- afb. 8 *Op afbeelding 8, 9 en 10 zie je plaatjes uit Tomb Raider die op het Internet te vinden zijn.*
afb. 9 *Deze kunnen gedownload en vervolgens overal voor gebruikt worden, bijvoorbeeld om als poster aan de muur te hangen.*
afb. 10 *Dat Tomb Raider zo'n succesvol product van de massacultuur blijkt te zijn, komt ook door de manier waarop de wereld van Lara beeldend is vormgegeven.*
2p **25** Leg uit waarom deze specifieke vormgeving een groot publiek aanspreekt. Noem twee aspecten.
- tekst 6 *In oktober 1998 ging in de Stadsschouwburg in Amsterdam de voorstelling Lara in première, een productie van Dansgroep Krisztina de Châtel. Het was het resultaat van de samenwerking van de kunstcriticus en Lara Croft-kenner Paul Groot, beeldend kunstenaar Quirine Racké, componist Dirk Haubrich en choreografe Krisztina de Châtel.*
video 6 *In het begin van de voorstelling oriënteren de dansers zich op Lara.*
1p **26** Noem twee aspecten waar dat uit blijkt.
- video 7 In videofragment 7 zijn beelden van de dansers door Quirine Racké bewerkt en geprojecteerd op de schermen. Het effect is complex en visueel interessant.
3p **27** Leg uit op welke wijze dit effect wordt bereikt. Betrek drie aspecten van de videobeelden van Racké in je antwoord.
- video 8 In videofragment 8 zijn sommige bewegingen van de dansers afgeleid van de standaardbewegingen van Lara, maar er zijn ook verschillen.
2p **28** Beschrijf twee verschillen tussen de bewegingen van Lara en die van de dansers.
- video 9 De muziek waarmee videofragment 9 begint is gemaakt in de stijl van de hofmuziek uit de zeventiende eeuw. Deze verandert geleidelijk in moderne elektronische muziek, die vaak gebruikt wordt voor postmoderne dans.
2p **29** Noem twee muzikale middelen waarmee de overgang van 'oude' naar nieuwe muziek wordt gemaakt.

Schoolexamen ckv2 vwo 2002-II

havovwo.nl

video 9 De dans past zich aan de muziek aan, als deze geleidelijk van 'hofmuziek' overgaat in moderne elektronische muziek.

2p **30** Geef aan hoe deze twee muziekstijlen in de dans tot uiting komen. Noem telkens twee aspecten.

muziek 3 *Muziekfragment 3 is een montage van de thema's van Tomb Raider I tot en met IV.*
De muziek bij het videospel *Tomb Raider* lijkt op filmmuziek en heeft kenmerken van (symfonische) negentiende-eeuwse muziek.

3p **31** Noem drie van deze kenmerken.

video 7 Over het resultaat van de combinatie van dans met computerspel en de virtuele beelden van
video 8 Racké liepen de meningen van recensenten nogal uiteen. De voorstelling *Lara* werd opgevat
video 9 als een competitie tussen de reële dans en de virtuele beelden, waarbij sommigen vonden dat de dans het won. Andere recensenten vonden dat de virtuele filmbeelden de dans overheersten.

2p **32** Geef voor elk van deze standpunten twee argumenten.

Krisztina de Châtel koos de wereld van Lara Croft voor haar dansvoorstelling. De 'hoge' kunst maakt hier gebruik van de 'lage' kunst om tot een nieuw product te komen.

2p **33** Wat beoogt Krisztina de Châtel met deze manier van werken? Noem een commercieel en een artistiek motief.